

Veg under veg – ferdsel frå jernalder til notid under, på og ved Sundevegen

AV EVEN BJØRDAL

Utgravinga av Sundevegen i 2015 avdekket det som trolig er eit gammalt vegfar frå vikingtid og mellomalder mellom dagens Madla og Hafrsfjord. (Foto Even Bjørdal)

Veg under veg – ferdsel frå jernalder til notid under, på og ved Sundevegen

AV EVEN BJØRDAL

I 2015 og 2017 fekk tilsette ved Arkeologisk museum, Universitet i Stavanger sjansen til å gjere noko uvanleg i yrket – vi fekk løyve til å jakte på vegfar frå fortida under ein kommunal veg som enno var i dagleg bruk. Dette var kv 2235 Sundevegen i Madla bydel i Stavanger kommune, og den følgjande teksten vil sjå nærare på kva vi fann under asfalten og i det tilgrensande landskapet her. Kva spor etter gammal ferdsel dukka opp? Kva var det folk hadde reist frå og til? Og ikkje minst: kor lenge hadde Sundevegen funnest?

Rørsle i fortida kan vere krevjande å jobbe med for arkeologar. Vi leitar etter og prøvar å tolke restar frå menneske sine handlingar for mange hundre, ja, mange tusen, år sidan. Og, som for oss i dag, så oppstod dei fleste slike restar ikkje medan ein flytta seg frå gard til gard eller bygd til bygd gjennom landskapet.

Det som skapte dei fleste bevarte spora og gjenstandsfunna, var menneska sine aktivitetar knytt til liv og død i og ved sitt busetnadsområde. Folk var her i rørsle med ei mengde gjeremål sommar som vinter, og slik ferdsel skapte ulike former for «aktivitetsoverflater».

Dette var til dømes golv i hus og hytte, enkle far slite ned i bakken av utals føter sine ruter mellom hit og dit, og meir konstruerte gardsplassar og stiar med påfylte forsterkingsmasser av sand, grus, stein eller treverk. Slike overflater fann vi fleire av ved dei arkeologiske undersø-

Even Bjørdal (43 år) er arkeolog og jobbar som prosjektleder hos Arkeologisk museum, UiS. Han var prosjektansvarleg for undersøkingane i og ved Sundevegen i 2015 og 2017, og har generelt særleg interesse for periodane bronsealder og jernalder.

kingane i 2015, og dei er viktige for den breie forståinga av menneska i fortida sitt samspel med kvarandre og landskapet, noko vi skal kome tilbake til.

Men, dette er ikkje det vi tenkjer på når vi snakkar om vegen. Han er noko meir, noko delvis anna, og framfor alt noko lengre. Det er noko skeivt ved å sjå på vegen i eintal, for dei fleste vegar gjev mest meining som delar av eit større

Figur 1: Undersøkningsområda ved Sundeveien og garden Nore Sunde (blå markør) på Nord-Jæren, Rogaland. (Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8, opprinneleg henta frå Kartverket)

nettverk. Sjølv om det, då som no, var slik at nokre far gjennom landskapet var viktigare enn andre, så tente alle vegane, smale og breie, korte og lange, til å lette transport av menneske, dyr og varer.

Mange av dei gamle vegane ein har funne spor etter, er såkalla holvegfar. Slike er det registrert fleire hundre av i Noreg. Dei fleste utgravingar knytt til gamle kommunikasjonsårer på land har fokusert nettopp på slike holvegfar. Dette var ikkje ein eigen separat vegtype, nemninga viser til den synlege forma eit far ofte kunne få ved omfattande slitasje på markoverflata, særleg i skrånande terreng.

Det har vist seg å vere krevjande både å få datert brukstida til slike vegfar og å fastslå kva slag reiser og varetransport som har føregått. Dette kjem mellom anna av at dei yngre påverknadsprosessane (som ferdsel og erosjon) har slite ned og flytta rundt på restar frå dei eldre rørslehendingane på staden.

Det er sannsynleggjort at mange av holvegane har kome til i løpet av jernalder og mellomalder. Det er sjeldan funne klare teikn på «vegarbeid» i form av systematisk tilpassing som graving med hakke og spade eller påfylling av forsterkande berelag i vegbana. Dersom vegen på somme strekningar vart for nedsliten og vanskeleg å bruke, viser fleire døme at ein i staden for slik utbetring heller tok i bruk eit nytt far, nokonlunde parallelt med det gamle.

Undersøkingane i og ved Sundevegen i 2015 og 2017 er uvanlege, både ved at dei ikkje utgangspunkt i ein synleg holveg og at ein påviste klare teikn på «vegarbeid» i form av vedlikehald og utbetring av eit steinbygd vegfar. Derimot skulle fleire utfordringar vise seg å ha mykje til felles med dei nemnde holvegane: når var tidspunkta for høvesvis oppstart og slutt for denne ferdselsåra, kva slag ulik utforming kan vegen eventuelt ha hatt, og kva vart han brukt til?

Figur 2: Oversynskart over Sundevegen og undersøkte lokaliteter i 2015. (Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8.)

2015: GAMLE GARDAR UNDER TORVA – OG EIT SØK ETTER VEGHISTORIA. KVA EIN VISSSTE, TRUDDE OG PLANLA

Hovudmålet for utgravingane på Nore Sunde i 2015 var å undersøkje tre automatisk freda lokalitetar med førreformatoriske (før 1537) busetnadsspor i forkant av at desse områda skulle frigjevast til utbygging av nye bustadar. To av desse lokalitetane grensa mot Sundevegen, medan den tredje låg noko lågare i terrenget her i dei slake bakkane nord om innløpet til Hafrsfjorden (jf. fig. 2).

Denne sistnemnde viste seg å innehalde mellom anna spor etter ein liten gard frå eldre bronsealder (c. 1300 f. Kr.), men vert ikkje omtala meir i denne teksten sidan det ikkje er påvist nokon sannsynleg sammanheng med kjende vegfar.

Dei to andre områda er derimot relevante, sidan det på begge vart funne tydelege og veldaterte restar etter gardar frå jernalder «eit steinkast» frå den asfalterte vegbana til Sundevegen. Var det mogleg å knyte drifta av desse nabogardane til ein tidleg fase av organisert ferdsløp her?

Før vi ser nærmare på dette spennande perspektivet, er det naudsynt å ta eit steg tilbake og fokusere på kva som var kjent om fortida til garden Nore Sunde og Sundevegen før dei arkeologiske utgravingane tok til sommaren 2015.

I det lokalhistoriske verket «Gard og ætt i Madla frå ikring 1600 til først på 1900-talet» utgjeve i 1981, tek forfattaren Sigurd Refheim omsyn til både skriftlege, kartografiske og munnlege kjelder i arbeidet med å samanfatte eit oversyn over utviklinga for dei fire namnegardane (matrikelgardane), inkludert Nore (Nordre) Sunde, som hadde kyrkje saman i Madlasoknet frå 1100-talet av.

Eit interessant poeng her, er at opp gjennom mellomalderen og fram til byrjinga av 1800-talet høyrde Nore Sunde til Goa skipreide for den verdslege kontrollen. Denne aksen Goa – Madla er interessant, for han indikerer at innbygarane

Figur 3: Gamletunet på Nore Sunde og ridevegen i nærleiken. Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8. (Kartgrunnlag henta frå Refheim 1981).

på Nore Sunde i mellomalderen hadde god bruk for den delen av tjoðvegen (allmannaveg for ridande og gåande, regulert m.a. i Magnus Lagabøte si Landslov av 1274) som truleg gjekk frå Vestre Goa i nord mot kyrkja på Madla i sør.

Ein annan slik tjoðveg har sannsynlegvis gått frå Ullandhaug-høgdedraget i nord langs austsida av Håfrsfjorden mot Sola i sørvest. Til saman tyder dette på eksistensen av eit kilometervis langt landbasert kommunikasjonsnettverk som knytte gardar og bygder saman frå vikingtid - tidleg mellomalder av.

Skriftlege kjelder viser at garden Nore Sunde i mellomalderen fram til reformasjonen i 1537 tilhørde Apostelkirken i Bergen. Så gjekk garden over i kongeleg eigarskap fram til han blei selt ut i 1660, deretter sat ulike privatpersonar med garden i løpet av dei komande hundreåra.

Figur 4: Rektangelkart frå 1855, med veg til Sundegardane. Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8.

Figur 5: Utsnitt av kart over konservator Hellesien si registrering på Sunde c. 1900. Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8.

Fleire kart frå perioden 1820 – 60 viser ein variant av Sundevegen og tunet på Nore Sunde innteikna (jf. fig. 4 oppe til høyre). Sjølve utbetringa av denne vegen innan garden Nore Sunde i perioden c. 1860-1870 (i samband med ein utskiftingsprosess og eit større, generelt vegarbeid på strekninga Randaberg - Sola) synest å ha respektert og følgd same lokalisering som det tradisjonelle vegløpet (ridevegen) her (jf. fig. 5).

Utskiftinga rundt 1870 førte med seg oppsplitting og utflytting av fleire bruk frå det tradisjonelle, felles gards-tunet. Det vart utforma eit nytt og detaljert kart i 1869 i samband med dette, som viser situasjonen før utskiftinga og forslag til nyorganisering av gard og grunn. Kartet er svært informativt og nyttig for å forstå både det historiske fellestunet med sine teigar, dei i 2015 arkeologisk påviste busetnadsspora like ved, og sjølve Sun-

devegen som ferdselsåre (jf. fig. 6, neste side).

Utforminga av kartet viser til dømes at det var steingjerder på begge sider av denne delen av Sundevegen allereie før utskiftingsprosessen var gjennomført. Det er derimot uavklart om desse hadde kome til ved det nylege vegarbeidet i 1860-åra, eller om dei var slik plassert frå gammalt av. Dette skulle vise seg å vere ei interessant problemstilling ved den arkeologiske sjaktundersøkinga gjennom den moderne vegbana i 2015, meir om dette seinare.

Utskiftingskartet syner klart at tunet på Nore Sunde låg heilt inntil Sundeveien, ferdselen passerte om lag som på ein gardsplass. Det fantest også fleire vegkryss her i nærleiken av tunet, der lokale sidevegar blei slusa inn på det større nettverket som Sundevegen var ein del av. Den eine av desse, med nam-

Figur 6: Felt 2 (i svart tjukk strek), eksisterande eigedomar og vegar lagt over utskiftingskartet frå 1869. (Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8. Opprinneleg figur ved Theo Gil Bell, Am/UiS 2015.)

sjonsnettverket? Vel, for det første hadde denne ferdselsåra blitt nedlagt og dyrka bort i etterkant av utskiftinga, det framgår klart på det eldste luftfotoet frå området (1937, jf. fig.7).

I samband med planlegginga for dei arkeologiske undersøkingane på dette jordet i 2015, var ein merksam på at ein kunne støyte på spor frå denne vegen. Ein undra seg samstundes over kvifor vegen var teikna inn med slik ei kurve midt på jordet, og om det hadde vore busetnad der ved krysset med Sundeporsen? Resultata av 2015-undersøkingane gav fleire uventa svar, men som vi skal sjå etterkvart kom

net Sundeporsen, strekkjer seg enno i dag mot nabogardane i aust. Ei eventuell arkeologisk sjaktundersøking av denne ville vere av høg fagleg interesse, men dette har dessverre ikkje vore mogleg å få til grunna manglande vernestatus per i dag. Vegen som gjekk frå Sundevegen og tunet i retning sjøen i vest, er derimot for det meste borte etter nyare inngrep og endringar.

Kva så med «snarvegen» over jordet frå Sundeporsen til tunområdet og Sundeveien? Kva rolle og status hadde denne i det tradisjonelle kommunika-

det også nye spørsmål til – slik blir det gjerne når ein kombinerer skriftlege kjelder, kart og restar i bakken.

I prosjektplanen frå 2014 for utgravingane på Nore Sunde feltsesongen 2015, fanst det to problemstillingar relatert til det som vart kalla «Gamle Sundevegen»: a) Kor gammal er Gamle Sundevegen? Er han omfatta av reglane for freding i Kulturminnelova?, og b) Er det samanheng mellom den forhistoriske gardsbusetnaden og den gamle Sundevegen som er kartfesta allereie på 1820-talet?

Figur 7: Utsnitt av luftfoto frå 1937 som viser Nore Sunde, Sundeporten og Sundevegen. (Frå Am, UiS oppdragsrapport 2018/8, opprinnelig frå Widerøe Flyveselskap).

Ein hadde ved planlegging og utarbeiding av budsjett valt ut to undersøkningsområde, mykje utifrå kriteria a) nærleik til dei to freda busetnadslokalitetane som også skulle arkeologisk undersøkjast, og b) moglegheit for å knyte søkesjakter til gamle steingjerder bevart på begge sider av Sundevegen. Det var sett av romsleg med tid (fleire vekeverk) for denne utgravinga. Men, jakta på den gamle vegen skulle vise seg å krevje ein langt meir hektisk og intens innsats frå feltarkeologane si side – i staden for veker vart det éin lang dags ferd mot kveld..

EIT HOL I ASFALTEN – KUNNE DET GÅ BRA?

Så, endeleg ein tidleg morgon i november 2015 stod nokre arkeologar og ei grave-maskin der på ein utvalt flekk av Sundevegen. Slitasjen etter rundt fem månader med feltarbeid i sol, vind og regn på Nore Sunde var starta å krype inn i både kropp

og tanke. Ein hadde funne klart meir enn planlagt av busetnadsspor og moglege graver på dei tre undersøkningslokalitetane, og enno var ikkje alt ferdig dokumentert. Ville verkeleg eit hol her i asfalten vere verdt tidsbruken?

Det gjorde heller ikkje saka betre at den opprinnelege planen hadde vist seg vanskeleg å realisere. Det fanst ein heil del røyr og leidningar i og nær vegbana, og ein ønskte ikkje å skjere av tilkomstvegar til hus langs traséen. Sundevegen hadde inga freding i seg sjølv, og det kommunale løyvet til å grave gjaldt berre for éin arbeidsdag.

Ein valde difor å justere prosjektplanen slik at ein først grov éi sjakt «sjakt 1») med maskin i sjølve Sundevegen, på ei rett strekning med god sikt, med låg

Figur 8: Sundeveien 2015. Sjakt 1 under utgraving. (Foto: Even Bjørdal, Am UiS)

«rørproblematikk» og til så lite ulempe for fastbuande som råd. Denne låg ca 80 meter søraust om høvesvis gardstunet på Nore Sunde og den tilgrensande busetnadslokaliteten der (jf. fig. 2). Så vart det opna opp ytterlegare ei maskingraven sjakt («sjakt 2») nærmare den andre busetnadslokaliteten, ca. 140 meter søraust om sjakt 1.

Denne sjakt 2 vart ikkje plassert i dagens vegbane, ein valde derimot å leggje ho noko nordaust om Sundevegen her. Dette vart gjort av to årsaker, for det første for å undersøkje om veggen kunne ha hatt ei noko annleis løp her før (basert på eit slikt «avvik» i utskiftingskartet) og for det andre at ein frykta for at to sjakter gjennom Sundevegen på éin dag ville vere for mykje å fullføre med eit godt fagleg resultat.

Etter nokre med minutt med graving i sjakt 1, var ikkje optimismen særleg stigande hos arkeologane. Gravemaskina

si skuffe hadde raskt fjerna asfaltlaget, og avdekka så fleire lag med fundamenteringsmasser for den moderne veggen – tonnevis av sand og grus vart løfta ut av det stadig djupare holet i bakken. Korleis skulle eit mellomaldersk vegfar kunne ha overlevd påverknad frå slikt omfattande vegarbeid frå 1900-talet?

Det viste seg også å vere større forstyrningar rett i nedkant av veggen, ved overgangen mot jordet i sørvest. Her var det klart fylt på jordmasser i nyare tid. Dette viste at Sundevegen her låg på eit langsgående høgdedrag, og at det naturlige terrenget her tidlegare hadde hatt ei brattare helling nedover i retning fjorden.

Så skjedde det noko uventa. Rett under den lysegrå sanden tilhøyrande den nye Sundeveien, kom det for dagen eit nivå med raudbrun, humushaldig silt og ei kompakt samling steinar. Som eit skilje mot sørvest stakk det opp ei rekkje

med større steinar, parallelt med dagens veg. Kunne det vere ridevegen, med bevarte kantsteinar (jf. fig. 8 og 9)?

Det var utfordrande å finne ut av i kor stor grad desse steinane var bevart i si opprinnelege plassering og når dei hadde blitt plassert der. Ville det vere mogleg å finne vegkanten til det gamle vegfaret her mot sørvest?

Massane var delvis omrota, og fleire steinar var klart flytta rundt på. Ein jerngjenstand blei funne under ein av steinane, men denne er tolka som del av ei lenkje frå 1800 – 1900 - talet.

I ettertid ser ein at det hadde vore nyttig å ha fått gått over det utgravne området systematisk med metalldetektor – ved andre undersøkingar av vegfar har slik detektering påvist gjenstandar, til dømes hestesko og hestekosaum, som kan datere bruksfasar av ferdselsåra.

Den steinlagte overflata av sjølve det gamle vegfaret som var synleg innanfor

kantsteinane (ca. 1,7 m brei) blei reinsa varsamt opp for hand med graveskei. Deretter følgde ein dette nivået i flata for å spore vegfaret si utbreiing i lengderetninga, men det viste seg at anlegget heldt fram utanfor sjaktområdet, både i nordleg og sørleg retning.

Totalt avdekka ein slik ca. 3,6 m av vegfaret si lengde. Den nye og gamle vegen syntes såleis å ha same orientering i landskapet. Etter fjerning av nokre kantsteinar i sørvest, såg ein tydeleg at massar tilhøyrande det gamle vegfaret låg under desse.

Dette indikerer at kantsteinane her ikkje hadde med denne eldre bruksfasa å gjere. Langs motsett «langside» av vegfaret, mot nordaust, var det ingen bevarte spor etter kantsteinar eller annan markering av ytterkanten.

Etter opprens og dokumentasjon av vegfaret i plan, blei strukturen snitta på tvers med gravemaskin for å få meir

Figur 9:
Sunde-
veien 2015.
Sjakt 1, det
gamle veg-
faret kjem
til syne.

Figur 10: Sun-
deveien 2015.
Sjakt 1, profil-
snitt gjennom
det gamle veg-
faret. Foto-
grammatisk
modell. (Foto:
Matthiew Wil-
son, Am Uis)

informasjon om konstruksjonsmetodar og bruksfasar (jf. fig. 10). Snittet viste at vegfaret inneheldt flere sjikt med steinfyll som låg i ei kulturlagsmasse av humusrik silt. Den øvste delen, med den yngste steinbrulagde overflata, framstod som noko smalare i breidda enn dei lågareliggande nivåa/fasane, men dette kan delvis kome av nyare, etterreformatoriske forstyrringar. Den totale tjukkeleiken på vegfarmassane viste seg å vere på maksimalt ca. 0,5 meter, og største breidde på laga var ca. 3 meter. Profilsnittet blei dokumentert ved foto og notatar, og det vart teke ut jord- og pollenprøver for vidare analyse.

Trekolbitar frå tre av jordprøvene er blitt karbondatert, og resultatane viser til eit opphav i vikingtid og mellomalder. Trekolet frå det øvste nivået (den yngste overflata til vegfaret) stammar frå 1400 – 1600 – talet (median alder: år 1517), medan prøvematerialet frå dei lågareliggande nivåa av steinmassar gjev to 14C-dateringar frå 800 – 900 – talet (median alder: år 921 og 938).

Analysar av pollenprøvene frå den eldste bruksfasen indikerer at denne vegen gjekk gjennom eit kultivert landskap med vekslende innslag av åkrar, engar og beitemarkar. Dette vegetasjonsbiletet stemmer godt overens med

kva som kan forventast i vikingtida i eit intensivt utnytta kulturmarkområde. På dette tidspunktet var lyngheier etablert i utmarksområde, men ikkje i nærområdet til denne vegen.

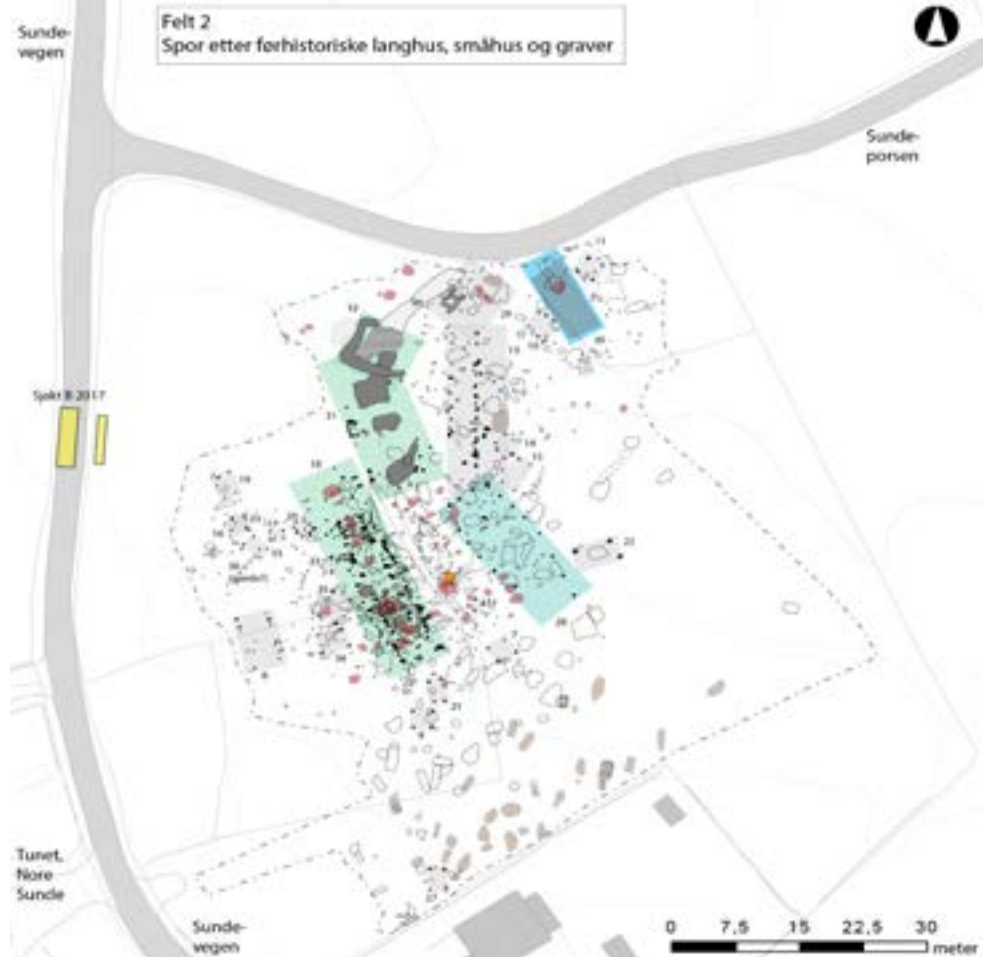
Pollenanalysene fortel om korndyrking i nærleiken, hovudsakleg av bygg og kveite, men også av noko havre. Det fanst også pollen i prøvene frå ugrasartar som veks i åker og/eller ruderatmark (forstyrta, open mark, utan vekstdekke). Langs vegen har det truleg stadvis vore parti med lysopen kratt- og sumpskog, dominert av or.

Det er problematisk både å datere ein veg basert på trekolbitar og å analysere eit landskap basert på pollen funne i eit vegfundament. Ein veit ikkje kvar treverket har blitt brent (men neppe i samband med ferdsel på vegen) og heller ikkje når eller korleis trekolbitane så har hamna i desse steinfylte massane.

Det daterte materialet har truleg ikkje primært oppstått her, det er nok sekundært deponert. Det er fullt ut mogleg at trekolbitane har blitt med «på lasset» når ein har frakta inn masser for konstruksjon eller reparasjon av vegbana, og ei liknande utfordring har vi med pollenmaterialet.

Den «passande» situasjonen frå sjakt 1 i 2015, med spennande daterings-

Figur 11: Felt 2 med gardsanlegg frå eldre og yngre jernalder (grønt) og Anlegg 30 ved Sundeporsen.

resultat i «rett rekkjefølgje», er såleis ikkje nok i seg sjølv til å overtydande slå fast alderen til vegfaret. Det trengst meir og annan type informasjon, som kan fungere som ein truverdig kontekst. Vi har allereie sett på ein del faktorar her, som gamle kart og skriftlege kjelder, men det finst meir å hente frå dei arkeologiske undersøkingane i nærleiken.

La oss først vende blikket mot sjakt 2 og deretter mot dei i 2015 nypåviste forhistoriske gardane på Nore Sunde.

DEN ANDRE SJAKTA I 2015 – KUNNSKAP FRÅ INGENTING

Sjakt 2 blei opna i eit område like nord om Sundevegen (jf. fig. 2), om lag 30 meter frå busetnadslokaliteten id 141998 (felt 3: meir om denne nedanfor).

Målsetnaden var å finne ut om vegløpet hadde endra seg over tid her, siden eit eldre kart indikerte ei slik justering. Denne sjakta (ca 60 m²) var funntom,

det fanst ingen spor etter noko form for trakk eller veg her. Dette tyder på at Sundevegen ikkje har vore lagt om, og styrkar tanken om at dagens trasé er identisk med den (for-) historiske.

TOK KRISA NABOEN? TO JERNALDERGARDAR MED ULIK LAGNAD LANGS SUNDEVEGEN

I samband med lokalitetane id 141996 (felt 2) og id 141998 (felt 3) vart det funne ei mengde busetnadsrestar og gjenstandsfunn som til saman klart viste at det hadde vore ein jernaldergard på kvar av desse undersøkingsområda.

Verken utgravingane i 2015 eller dei føregåande registreringene med mas-

kinell sjakting i regi av Rogland Fylkeskommune sine arkeologar klarte å finne nokre andre, mellomliggande område med busetnadsspor frå denne perioden. Det er såleis sannsynleg at desse to gardstuna (ca. 300 meter frå kvarandre) har vore tilgrensande, fastbuande naboar i jordbrukslandskapet.

Det er interessant nok i seg sjølv for ein arkeolog å kunne påvise naboskap i fortida, for ofte er undersøkingsområda for små eller for spreidd til at ein kan spore slike relasjonar. Gardane på felt 2 og felt 3 har i tillegg til dette gjeve eit sjeldan innsyn i varierende framgang og kollaps i jernalder og ein mogleg kontekst for framveksten av det gamle vegfaret.

På felt 2, like ved det historiske tunet til garden Nore Sunde, avdekka arkeologane busetnadsspor frå ein fleire tusen år lang periode (jf. fig. 2 og 11). Det meste kunne knytast til eit gardsanlegg, med to fleirfasa langhus, mindre bygningar og ein sti, med bruksfasar frå romartid til tidleg mellomalder (ca. år 100 – 1200).

Til samanlikning inneheldt felt 3 (jf. fig. 2) eit noko mindre gardsanlegg frå romartid – folkevandringstid (ca. år 200 – 600), med eit fleirfasa langhus og eit småhus for metallhandverk. Desse gardane var begge dominert av kvart sitt multifunksjonelle langhus som hovudbygning (her reknar vi det største av dei to på felt 2 i det følgjande), noko som er vanleg for busetnader frå denne tida.

Storleiken på dei to langhusa var relativt lik, med ei lengde på ca. 25 meter og ei breidde på høvesvis ca. 6,3 og 7,5 meter. Andre utgravne langhus frå den same perioden i Rogaland har hatt leng-

der på 40 – 60 meter, noko som indikerer velstand og høg status. Slik sett framstår dei omtalte langhusa frå felt 2 og felt 3 frå eit noko lågare trinn på den sosiale rangstigen.

Ved første augekast verkar langhuset frå felt 2 større og viktigare enn det frå felt 3, men dette er mykje på grunn av det langt høgare talet på anleggsspor (stolpehol, eldstadar, og liknande) og den meir omfattande mengda av gjenstandsfunn.

Desse faktorane er påverka av ulik lengde på brukstid (fasar av langhuskonstruksjonen frå felt 2 har karbondateringar som indikerer aktivitet her i over 1000 år, medan liknande langhusfasar på felt 3 truleg var i bruk i under halvparten så lang tid) og av bevaringsgrad (langhuset på felt 3 låg i eit kraftig pløygd område). Så, kort oppsummert fanst det i romartid – folkevandringstid to nabogardar her i landskapet ved Sundeveien.

Garden på felt 2 hadde noko større bygningsareal totalt sett, men elles verka gardane ganske like med tanke på storleik og utforming av hovudbygning. Men, medan gardsdrift heldt fram inn i yngre jernalder og til starten av mellomalderen på felt 2, vart gardsanlegget på Felt 3 derimot lagt ned og fråflytta mot slutten av 500-talet.

Korleis kan dette forklarast? Det finst eit generelt inntrykk frå Rogaland, og mange andre stader i landet, at romartid – folkevandringstid var ein vekstperiode, med mange gardsanlegg i drift. Mot slutten av 500-talet og vidare inn på 600-talet synest det derimot å ha skjedd endringar, slik at ei rekkje av desse gardane var blitt fråflytta. Truleg var det fleire

årsaker til dette, som pest, uår, Romarriket sin kollaps som marknad og meir lokale endringar knytt til makt, eigedom og produksjonsmåtar.

Uansett årsak, så fanst det ikkje noko gardstun i drift på felt 3 lenger, det hadde blitt ein øydegard. Hos naboen på felt 2 var situasjonen annleis. Sjølv om husa nok vart bygd om og drifta endra seg, så vart det ikkje fråflytting. Tvert i mot kom det minst eit nytt langhus i bruk i løpet av yngre jernalder.

Karbondateringane indikerer at folk budde her fram til tidleg mellomalder, kanskje hadde ein då allereie ei stund flytta noko av busetnaden litt mot sørvest, til det som skulle bli det historiske tunet for namnegarden Nore Sunde frå mellomalder og heilt fram til i dag.

Og her midt mellom jernaldergarden og mellomaldergarden har vi Sundeveien, kv 2235. Når og kvifor kom det for første gang ein veg her? Var det i samband med framveksten av den historisk kjende garden, Nore Sunde, eller kan det ha skjedd endå tidlegare?

Basert på dei kjeldene vi har sett på så langt, er begge delar praktisk mogleg; ein veg her ville ha leia frå og til eit gardsanlegg både i jernalder og mellomalder, det fanst naboar i landskapet og folk og dyr som trong ei transportåre. Kva med gardsanlegget som blei øydegard på Felt 3 ved overgangen til yngre jernalder, kan det vere til hjelp når det gjeld dette vegmysteriet? Tja, sei det. Nok ein gang finst det nokre halmstrå, men faren for sirkelslutning ligg nære. La oss ta det vesle som er av informasjon fram i lyset. Det første som kan bety noko, er eit påvist sannsynleg fråvære av veg.

Vi har tidlegare sett at sjakt 2 frå 2015 ikkje inneheldt spor etter noko liknande vegkonstruksjon som den frå sjakt 1. Samstundes vart det heller ikkje funne plausible restar etter noko veg i samband med Rogaland fylkeskommune si omfattande sjakting med maskin på jordet nedanfor Sundevegen i dette området.

Denne «negative informasjonen» indikerer at det neppe har funnest ei solid, steinbygd vegbane frå gammal tid utanfor det som er dagens trasé for Sundeveien. For det andre, så fann ein ved undersøkinga av langhuset på felt 3 svake slitaspør etter det som kan ha vore ein sti frå dette huset og nedover skråninga mot vest. Nokre titals meter lenger i same retning finn vi i dag Sundevegen.

Alt dette var irriterande diffust, og såleis ein viktig grunn til at ein nok ein gang sjakta gjennom den asfalterte vegbana i 2017. Då dukka det opp nok ein bit i dette puslespelet, men før vi ser på dette bør vi gjere oss ferdige med den relevante informasjonen frå 2015. Det kom nemleg andre vegmysterier for dagen innan felt 2, og kanskje kan to utfordringar bli enklare å forstå om ein ser dei saman?

ANLEGG 30 – EI TUFT I VEGEN?

Avstikkaren frå Sundeporsen, den vegen over jordet mot tunet på Nore Sunde på utskiftingskartet frå 1869, kva skjedde i grunn med han?

Vel, arkeologane hadde augene opne for vegrestar når ein krafsa seg fram i samspel med gravemaskina på dette jordet. Lenge fann ein ingenting som høvde. Det dukka fram ei mengde andre spor, som stolpehol, groper, koke-

groper og eldstader, men noko vegfar såg ein ikkje. Kanskje var ikkje dette så rart, for det meste av det ein fann var delvis grave ned i undergrunnen, betre verna mot oppdyrking enn eit slikt far ville ha vore.

Så, ved eigedomsgrensa der den dyrka marka gjekk over i eit meir perifert område med krattskog, skjedde det noko. På den andre sida av steingjerdet støyte ein på ei slags avlang, flat steinlegging under grastorva. Denne vart berre kalla «anlegg 30» i påvente av ei meir presis tolking (jf. fig. 12).

Ved demonteringa av sjølve dette gjerdet forstod ein at de nedste steinane faktisk utgjorde ein ytterkant for den kompakte samlinga av mindre steinar i denne konstruksjonen.

Nokon hadde brukt desse kantsteinane (syllsteinane?) som fundament og bygd eit høgare steingjerde her i nyare tid, kanskje i samband med utskiftingsprosessen?

Den vidare utgravinga viste at anlegg 30 mot nord forsvann inn under vegbana til dagens Sundeporsen. Den nordlegaste delen av anlegget var noko smalare enn resten, hadde generelt eit innslag av noko større steinar enn massa i sør, og verka å ha ei meir kurva form, med meir «sving» mot nord-vest. Den sørlege delen hadde ei noko rufsete avslutning ved steingjerdet i sør, det er mogleg at eit framhald i retning jordet her var blitt øydelagt av nyare dyrking.

Storleiken til anlegg 30 var på totalt ca 49 m². Største lengde var på ca. 12,5 meter, medan breidda varierte fra ca 3 – 4,5 meter. Breidda på laget med mindre steiner («aktivitetsoverflata») sentralt

innan anlegget i den midtre og sørlege delen, var på rundt 3 meter, tjukkeleiken på dette laget var ca 20 cm.

Laget framstod på samme tid både distinkt planlagt og utsett for slitasje; det var gjennomgåande brukt relativt små steiner (diameter ca 10 -30 cm) pakka tett saman, men fleire stedar mangla det steinar slik at det var «hol» i laget. Dei manglande steinane kan ikkje skuldast for brutal maskinell fleteavdekking, for området blei rensa opp for hand; det er sannsynleg at det er tidlegare tider sin ferdsel på den steinlagde overflata som har påført denne slitasjen.

Ved framrensinga av steinane, som låg i ein kulturlagsrest av brun, humusrik silt, blei det gjort fleire funn av gjenstandsfragment (særleg udekorerte keramikkskår, av type frå eldre jernalder). Dette laget gjekk over i eit belte med noko større steinar som danna ein avsluttande kant i aust, truleg ein tilsvarande, men dårlegare bevart variant av den tidlegare omtalte «kantsteinsrekkja» i vest.

Det blei teke ut jordprøver frå eit profilsnitt gjennom «aktivitetsoverflata» og frå ein eldstad påvist under steinar i anlegg 30.

Det er så utført tre 14C-analyser på trekol, fordelt på to frå profilsnittet (resultat: førromarsk tid) og ei frå eldstaden (resultat: overgangen yngre førromarsk tid – eldre romartid).

Kva var det som hadde skjedd her? Korleis kan vi best forstå desse restane? Truleg er svaret å finne blant tre tolkingsmoglegheiter; hustuft, gardsplass eller veg. Ein kombinasjon av fleire av desse over eit langt tidsspenn, kan heller ikkje utelukkast.

Figur 12: Anlegg 30 på Felt 2, det moglege vegfaret ved jernaldergarden på Felt 2. (Dronefoto: Even Bjørdal, Am UiS)

La oss sjå på tanken om hustuft først. Det blei ikkje funne spor etter stolpehol innan anlegget, og det fanst såleis ingen teikn på stolpebygd langhus her. Det er mogleg at stolpar i staden kan ha vore fundamentert direkte på steinar i anlegget, men ein fann ingen flate steinheller eller synlege mønster i plassering av passende steinar for stolpeunderlag.

Det er også tenkeleg med eit hus bygd med syllstokkar på dei større steinane i «langsidene» av anlegget. Men ein slik bygningskonstruksjon synest å stamme frå ein yngre periode (mellomalder?) enn dei nemnde keramikkskåra i «golvmassene»..

Alternativet gardsplass kan verken slåast fast eller avvisast, men det vart ikkje funne spor etter tydelege, tilgrensande bygningar her.

Til slutt har vi moglegheita for at dette kan ha vore ein veg. Forma og oppbygginga høver greitt overeins med eit slikt førmoderne far.

Men, er det mogleg på truverdige vis å knyte dette anlegget til vegen frå utskiftingskartet? Står vi ovanfor spor etter

eit far i kontinuerleg bruk i opptil fleire tusen år?

Nok ein gang blir kjeldematerialet for svakt, vi får ikkje godt nok grep om kva hendingar som har skjedd her. La oss ta ein titt på kartet frå 1869 att (jf. fig. 6), det finst ein detalj der som kanskje fortel noko om alder og føremål for denne vegstubben. Vi ser at vegen slynger seg over jordet, han går ikkje på kortast vis i ei rett linje. Dette kan det sjølvstake vere fleire gode grunnar til, ein av dei er det faktum at dette området i historisk tid var i bruk for tørking og lagring av høy og korn.

Men, det er fascinerande at vegen, akkurat i «S»-en, passerer staden der hovudhuset på jernaldergarden låg, dette langhuset med bruksfasar fordelt frå romartid til tidleg mellomalder.

Var det i samband med dette gards-tunet den eldste vegen her oppstod? Eller kom vegen til langt seinare, og tok ein sving på grunn av ei hindring skapt av nokre nedgrodde hustuftruinar?

Og kva med tilknyttinga til Sundeporsen og Sundevegen – kor gammalt er dette nettverket?

Funderingane rundt rolla til dei jernalderske gardsanlegga på felt 2 og felt 3 og anlegg 30 sin alder og funksjon har opna opp for ei breiare forståing av konteksten til Sundevegen når det gjeld landskapsbruk og samfunnsorganisering i fortida. Men det har også vore ein omveg, der forsøket på å forstå omgjevnadane til det gamle vegfaret funne under asfalten i 2015 har gjeve fleire spørsmål og lause trådar enn klare svar.

Difor var det gledeleg at Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, kunne få undersøkt meir av sjølve traséen til Sundevegen i 2017. Kunne ein gjenta suksessen frå sjakt 1 frå 2015?

NYE INNGREP, NYE SPØRSMÅL – MYSTERIET SUNDEVEGEN HELDT FRAM VINTAREN 2017

I februar 2017 var arkeologar fra Arkeologisk museum på synfaring til eit anleggsområde ved Sundevegen. Føremålet var å undersøkje om det hadde dukka opp fleire spor etter vegfar her i samband med ei stor grøft/skjering som nyleg var graven tvers over Sundevegen, ca. 50 - 70 meter søraust om sjakt 1 frå 2015 (jf. fig. 2).

Ein fann både plausible spor etter ein av de historisk kjende sidevegane til Sundevegen (synleg både på 1869-kartet og luftfoto frå 1937) og nokre moglege, fragmenterte restar etter ein gamal bruksfase av sjølve Sundevegen. Men, stamma desse sistnemnde faktisk frå same vegfaret som var påvist i sjakt 1 frå 2015?

Det har det dessverre ikkje vore mogleg å finne ut av. Dei bevarte restane omfatta ein del sorterte og plasserte steinar som låg så godt som direkte på

grunnfjellet. Kva dei representerer, er uavklart, men dette indikerer iallfall at eit gammalt vegfar i dette området truleg ikkje ville ha vore like tjukt fundamentert med steinrik forsterkingsmasse som i sjakt 1. Nok ein laus tråd, altså.

SAMARBEID OM SJAKTER – ARKEOLOGISK MUSEUM OG NORSK VEGMUSEUM MED FELLES «VEGPROSJEKT»

Dei to musea hadde eit felles ønske om å finne ut om meir om alder og utbreiing til det gamle vegfaret under Sundevegen. Etter samtalar seg i mellom og med både Riksantikvaren, Rogaland fylkeskommune og utbyggjar i området, var det utforma ein prosjektplan og eit budsjett for nok ei arkeologisk sjaktundersøking.

Norsk vegmuseum stod som tiltaks-havar og løyvde pengar, medan Arkeologisk museum utførte sjølve utgravingsarbeidet. På liknande vis som i 2015, blei sjølve undersøkinga gjennomført i løpet av éin arbeidsdag. Dette vart gjort både for å vere så lite til bry for trafikken i området som råd (delar av vegen var enno i bruk) og for å halde totalkostnadane for undersøkinga på eit minimumsnivå.

Føremålet var å følgje opp den vellykka sjakt 1 frå 2015 ved å setje fokus på høvesvis eit område like nord for tunet til garden Nore Sunde (sjakt B) og eit anna område (sjakt A) i nærleiken av sjakt 2 og felt 3 frå 2015 (jf. fig. 2).

Dersom ein kunne finne liknande vegfarrestar her i 2017 som i sjakt 1, så ville det vere ein klar indikasjon på både at eit slikt vegfar fanst også nord om sjølve tunområdet (dvs. at det ikkje

Figur 13: Sundeveien 2017. Sjakt A ved oppstart.
(Foto: Krister Eilertsen, Am UIS)

berre gjekk frå Nore Sunde i retning mellomalderkyrkjestaden på Madla) og at konstruksjonsmåten med tydeleg forsterkingslag av steinar truleg var i kontinuerleg bruk over ei fleire hundre meter lang strekning.

I august 2017, knappe to år etter førre gang, var arkeologane såleis tilbake med gravemaskin på asfalten i Sundevegen. Korleis skulle dette gå?

I 2015 hadde forventningane vore låge og resultatane overraskande gode, no kunne det jo faktisk ende i frustrasjon. Det første inngrepet gjennom asfalten, sjakt A, blei gjort eit stykke søraust om ein knaus (jf. fig. 13).

Ein ville halde avstand til område der grunnfjellet låg like under markoverflata. Plasseringa i eit lite søkk gav større fare for mykje fukt i grunnen. Men, dette kunne jo også vere ein fordel for søket, kanskje var vegfaret bygd og reparert til ein ekstra solid konstruksjon her?

Grunna røyr og kablar i og ved austsida av vegbana, blei sjakta graven i den vestre delen, i lengderetninga av Sundevegen. Langs ytterkanten av vegen her fanst det eit steingjerde, som ein ville ta vare på. Sjølv undersøkingsområdet vart såleis avlangt og ganske trangt, ca 7,5 meter i lengda og med ei breidde på ca 1,5 – 3 meter.

Etter å ha fjerna om lag ein meter i djupna av fundamenteringsmasser av sand og grus tilhøyrande den moderne vegbana, dukka det opp eit nivå med

kompakt lagde steinar. Hadde ein truffe blink nok ein gang, var det spor etter det same gamle vegfaret som i 2015? (jf. fig. 14).

Det skulle vise seg lettare sagt enn gjort å finne ut av, sjølv etter både varsam opprensing av steinar i flata og graving av eit profilsnitt gjennom det steinfylte laget ned til undergrunnen. Eit felles-trekk med tilhøva i sjakt 1 frå 2015, var at det steinrike laget her i botnen av vegtraséen ikkje såg ut til å vere moderne påført. Steinane framstod som plasserte

Figur 14: Sundevegen 2017. Sjakt A etter framrens. (Foto: Even Bjørdal, Am UiS)

for hand, ikkje dumpa av maskin. Steinane mot botnen låg i ei fuktig, seig jordmasse, med delar av grunnfjellet rett under. I den midtre delen av sjakta låg der fleire større, flate steinar med holrom mellom og under. Det var krevjande å få ei klar forståing av tilhøva, men ei delvis fjerning av desse styrka tanken om at dette var del av ei dreneringsgrøft/veit som gjekk på tvers av vegbana.

Generelt sett var det meir forstyrningar frå nyare tid synleg her i samband med sjakt A enn ved sjakt 1 frå 2015; området med steingjerdet langs vegen var klart endra på fleire gongar, og lengst mot sørvest i sjakta var steinlaget fragmentert og delvis borte. Derimot heldt steinlaget fram utanfor undersøkingsområdet både i lengderetninga mot nord-aust og i breidda til vegbana.

Det blei teke ut fem jordprøver frå masser i og under steinlaget. Planen var å finne daterbart materiale i desse som kunne seie noko om etablering og bruk av dette mogleg vegfare. Men ein såg allereie i feltsituasjonen at dei kjeldekritiske utfordringane ville bli endå større her enn i sjakt 1 frå 2015, sidan det klart var fleire nyare forstyrningar her og fordi den større tilstrøyminga av vatn potensielt sett kunne vaske med seg materiale som trekol og frø frå dei nærliggande områda. Dette skal vi sjå nærmare på i ei oppsummerande vurdering av karbon-dateringane seinare i teksten, først vidare til sjakt B.

Sjakt B blei grave gjennom Sundevegen i eit område c. 30 meter nord om sjølve tunet til garden Nore Sunde. Dette var samstundes berre ca. 13 meter nord-

Figur 15: Sundevegen 2017. Sjakt B ved oppstart. (Foto: Even Bjørdal, Am UiS)

vest om felt 2 frå dei arkeologiske undersøkingane i 2015 (jf. fig. 11). Dersom ein no kunne finne spor etter gammalt vegfar her, så ville det i så fall vere lokalisert om lag like nær jernaldergarden som den historisk kjende garden på Nore Sunde.

Grunna liknande infrastrukturutfordringar som ved sjakt A, blei undersøkingområdet (ca 6,7 x 2 meter) her plassert på langs av den asfalterte vegbana, i det tilgjengelege arealet mellom steingjerdet i vest og ei kabelgrøft i aust.

Her bør det nemnast at det i røynda vart grave to sjakter i dette området. Men, den smale «ekstrasjakt» rett vest om Sundevegen og kabelgrøfta viste seg å vere meir forvirrande enn informativ grunna både forstyrningar i bakken og tidspress.

Det følgjande vil såleis dreie seg om

«hovudsjakt» her, sjakt B skoren gjennom asfalten.

Det gjekk raskt å finne eit steinlag i sjakt B. Sand- og grusmassane som fundamenterte den moderne vegen var berre om lag 0,5 meter djupe her, dette var klart tynnare enn for både sjakt A og for sjakt 1 i 2015.

Retten under desse grå fyllmassane kom det til syne eit kompakt nivå av steinar, som saman med ei raudbrun humusrik siltmasse til saman danna eit distinkt, klart konstruert lag (jf. fig. 15). Dette laget låg i sin tur rett på liknande undergrunnsmasse som ein tidlegare hadde sett i 2015 ved undersøkingane på Felt 2 like ved.

Etter å ha rensa opp og dokumentert det meste av sjakta i flata, blei det også her grave eit profilsnitt gjennom steinlaget (jf.

Figur 16: Sundeveien 2017. Sjakt B etter framrens. (Foto: Even Bjørdal, Am UiS)

figur 16). Det steinfylte laget minna ein god del om situasjonen i sjakt 1 frå 2015, på ved plassering, innhald og tjukkeleik (ca 20-30 cm). Dei viktigaste ulikskapane var at laget no inneheldt noko større steinar (diameter ca 10-40 cm) og at det ikkje tydeleg fanst fleire bruksfasar/reperasjonar.

Det blei ikkje påvist moderne inngrep eller nyare tids gjenstandar/avfall på eller i dette laget, og det heldt fram utanfor sjakta, både i breidda og i lengderetninga. Det vart teke ut ei jordprøve frå profilsnittet i sjakt B, denne kom frå mellom steinar mot botnen av laget.

Resultatet frå sjakt B var så langt klart meir oversynleg og lovande enn for den rotete og fuktige sjakt A, men ein skulle gjerne ha visst meir om storleiken til denne strukturen, særleg avgrensinga i breidda. Dette var grunnen til at ein som nemnt valde å opne opp ei smal «ekstrasjakt» mot aust, parallelt med

sjakt B. Håpet var å kunne få nærmare avklara om steinlaget innan sjakt B faktisk stamma frå ein veg, at det til dømes ikkje var knytt til eit større, steinsett gardsplassområde her like ved det historiske tunet.

Den vesle sjakta viste seg lite informativ; det fanst enkelte steinar her av liknande storleik og i tilsvarende nivå, men dei danna ikkje eit slikt distinkt, samanhengande lag. Så, sjølv om tilhøva er noko uklare når det gjeld breidda på dette moglege gamle vegfarete, verkar det sannsynleg at vi står ovanfor noko liknande form for ferdselsåre som vart påvist i sjakt 1 i 2015.

Då er det på tide å vende tilbake til det innsamla dateringsmaterialet. Kva kan dette fortelje?

Det er utført seks ¹⁴C-dateringar i samband med sjaktundersøkingane i Sundevegen frå 2017, fordelinga er høvesvis fem frå sjakt A og ei frå sjakt B. Ein

har nytta både brent (fire stk) og ubrent (to stk) materiale (treverk, frø), alt etter kva som var til stades i jordprøvene. Ofte vil ein foretrekke brent materiale, sidan ubrent kan rotne (og dermed i utgangspunktet ikkje vil halde seg like lenge og godt i bakken). Ironisk nok, så var det eldste karbondaterte materialet ein bit ubrent treverk frå sjakt A; truleg hadde dei våte, myrete tilhøva her vore bra for bevaringa.

La oss ta det enklaste først, nemleg den eine dateringa frå sjakt B. Trekol herifrå stammar mest truleg frå 1300-talet, det vi kallar høg - og seinmellomalderen. Dette er med andre ord noko yngre enn vikingtid, men likevel klart førreformatorisk (før 1537). Dersom vi samanliknar med dateringsresultata frå sjakt 1 i 2015, så plasserer dette resultatet seg mellom dei to periodane derifrå, men nærmast den yngste dateringa.

Indikerer dette at vegfaret nord om tunet på Nore Sunde ikkje har hatt like lang brukstid som det påvist på sørsida, at det manglar bruksperiode frå vikingtid – tidleg mellomalder?

Kva så med sjakt A? Vi har ovanfor sett at forholda her var klart verre å tolke enn for sjakt B; delar av steinlaget såg gammalt ut, men samstundes var det tydelege forstyrningar, mellom anna av ei veit bygd på liknande vis som er kjent frå 1700 – og 1800 – talet.

Plasseringa i eit fuktig søkk auka også sjansen for både vasstransportert materiale og særleg god bevaring av organisk materiale. Dei fem dateringsresultata avspeglar på sett og vis alt dette. I kronologisk rekkjefølgje ser det grovt sett slik ut; ca. år 7400 f.Kr. (steinalder),

ca. år 3600 f.Kr. (steinalder), ca. år 800 f.Kr. (yngre bronsealder), ca. år 100-200 (romartid), ca. 1650 – notid.

Det finst ikkje noko stratigrafisk truverdigg systematikk når det gjeld lokalisering av prøveuttak og alderen på det daterte materialet. Faktisk stammar den yngste dateringa (på ubrente frø) frå det lågast plasserte prøveuttaket i profilsnittet. Kva kan ein utleie av dette «kaoset»? Så mykje har skjedd, frå både «natur og kultur», som påverkar innhaldet innan vegtraséen generelt og prøvematerialet spesielt. Tilhøva innan sjakt A var slik at ein verken kan påvise eller motbevis eksistensen av eit vegfar på denne staden i vikingtid – mellomalder.

STATUS FOR DEI ARKEOLOGISKE UNDERSØKINGANE I OG VED SUNDEVEGEN SÅ LANGT , OG NOKRE TANKAR OM VEGEN VIDARE

No har vi teke ein lang runde, med presentasjon av ulike former for kjeldemateriale frå kart, skrift, foto og arkeologiske undersøkingar, og påfølgjande funderingar over resultat og samanhengar. Kva har ein kome fram til?

Eg vil hevde at undersøkingane i og ved Sundevegen i 2015 og 2017 har vist heile «skalaen» for kva slags tilhøve ein kan rekne med å møte ved utgravingar av denne typen. Sjaktene gjennom vegbana har vist at det finst klare restar etter eit steinfundamentert vegfar som stammar frå ferdsel her i eldre tid.

Karbondateringar av materiale frå dei best bevarte kontekstane, sjakt 1 frå 2015 og sjakt B frå 2017, har resultat frå vikingtid og mellomalder. Dette er spen-

Sundevegen klar for utbygging i 2019. Artikkelforfattaren og Svein Olav Ræge fra tiltakshavar Nore Sunde Utviklingsselskap AS ved området der sjakt 1 ble gravd ut i 2015. (Foto: Håkon Aurlien)

nande og uvanleg informasjon, og eit godt utgangspunkt for vidare forskning.

Ved slike undersøkingar trengst det noko meir enn berre fokus på vegen i seg sjølv; det er gjennom å presentere det større biletet, vegen som del av landskapet og samfunnet her i fortida, ein kan få både styrka argumenta for vegen sin eksistens og forstått meir av kva funksjon denne vegen kan ha hatt for dyr og menneske i gamle dagar.

Difor har ein vektlagt å presentere resultatane frå Sundevegen saman med informasjonen om utgravingane av dei nærliggande lokalitetane med busetnadsspor frå jernalder og moglege sidevegar, og om det historisk kjende gardstunet på Nore Sunde. Dette har etter mi meining gjeve eit totalbilete som viser at det er mogleg at eit vegfar her kan ha kome til allereie i løpet av jernalderen, og at det er truleg at ei slik ferdselsåre var i bruk i løpet av mellomalderen, kanskje heilt frå vikingtid av.

Utforminga, lokaliseringa og date- ringar peiker i same retning, nemlig at dette er fysiske restar etter bruksfasar knytta til det som i historiske kjelder har blitt kalla «ridevegen». Dette har nok vore ein fleirfunksjonell veg, brukt til mellom anna å få få dyr til og frå beite, hente inn grøde frå åker og eng, besøkje nabogarden, kome seg til kyrkje og drive handel. Vi har i tillegg sett spor i fleire kjelder etter sidevegar, delar av eit lågare og meir lokalt nivå i ferdselsnettverket.

Det finst utvilsamt eit stort potensiale for å jobbe meir med dei førmoderne vegane våre, både i Rogaland og i heile landet under eitt. For Sundevegen sin del, så kan ein satse vidare på fleire vis. Det hadde sjølv sagt vore spennande å få gjere fleire sjaktundersøkingar langs traséen og i gamle sidevegar, men dette er krevjande og kostbart å få utført. Ei anna løysing er at arkeologar deltek som overvakarar ved inngrep i vegen, slik vil ein få ut eit minimum av informasjon og prøvemateriale

Figur 17: Oversynskart som viser Nore Sunde i høve til Madla og Hafrsfjord. Truleg gamalt vegfar mellom Nore Sunde og Madla.

utan å vere til særleg ulempe for utbygjarar. Det har også i løpet av dei seinare åra kome til ein leite- og dokumentasjonsmetode som kan nøye seg med å rulle på overflata, nemleg såkalla georadar (GPR). Denne avdekkjer strukturar under bakkenivå ved å

sende ut og fange opp att signal. Det bør vere mogleg å på dette viset kunne finne og følgje eventuelle steinlag under dagens moderne veg, og Arkeologisk museum vurderer for tida å teste ut dette sidan slikt utstyr er tilgjengeleg hos oss.

Alt dette kan kombinerast med eit vidare perspektiv på vegen i landskapet. Her har eg fokusert på den delen av den gamle Sundevegen som ligg innan garden Nore Sunde. Men vi har jo i innleiinga sett at slike rideveggar og kyrkjeveggar strekte seg mykje lenger, og at det truleg har funnest eit vegnett rundt store delar av Hafrsfjorden. Grepet med å leite etter spor frå gamle vegar i tekst, kart og terreng kan såleis utvidast, og det pågår for tida forskning rundt denne tematikken ved Am,UiS for heile distansen frå garden Nore Sunde til garden Madla.

Arkeologiske utgravingar på Madla i 2018 påviste sikkert daterte gardsanlegg her frå både eldre og yngre jernalder, inklusiv vikingtid, på eit høgdedrag lokalisert like ved historisk kjende anlegg som rideveg, kyrkje med kyrkjegard, og

eit klyngetun (jf. fig. 17). Det er truleg berre eit tidsspørsmål før ein klarar å kombinere alle desse tilgjengelege kjeldene til ny og spennande kunnskap om det gamle vegnettet her ved sagafjorden.

Vil du vite meir?

Björdal, Even m.fl. 2018: Bosetningsspor frå bronsealder, jernalder og tidlig mellomalder, en røys og fleire trolege flatmarksgraver frå førkristen tid, og veifar frå vikingtid og mellomalder. Oppdragsrapport 2018/8, Arkeologisk museum, UiS. (<https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2575978>)

Gansum, Terje 2002: Hulveger – fragmenter av fortidens ferdsel. Hulvegprosjektet i Vestfold. Kulturhistorisk Forlag as.

Hage, H. & Nielsen, A.-M. (red.) 2002: Braut. Nordiske veghistoriske studier 2. Tidsskrift som utgis på omgang av de fire nordiske vegmuseer.

Larsson, Lars (red.) 2001: Kommunikation i tid och rum. Report Series No. 82, Institute of Archaeology, University of Lund.